

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В СИТУАЦІЯХ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню міжмовної лексичної інтерференції при міжкультурному спілкуванні, яка провокує виникнення комунікативних невдач. На основі прикладів із текстів авторів-мігрантів продемонстровано такі комунікативні ситуації, в яких явно виражена лексико-семантичні розбіжності контактуючих мов. Виявлено, що найчастішими провокаторами комунікативних невдач при міжкультурному спілкуванні є багатозначні слова, міжмовні омоніми, омофони і власне незнання інофоном іношомовних слів.

Ключові слова: міжмовна інтерференція, лексична інтерференція, комунікативна невдача, міжкультурне спілкування, міжмовні омоніми, багатозначне слово, омофон, інофон.

Статья посвящена исследованию межъязыковой лексической интерференции при межкультурном общении, которая провоцирует возникновение коммуникативных неудач. На основе примеров из текстов авторов мигрантов продемонстрировано такие коммуникативные ситуации, в которых явно выражены лексико-семантические различия контактирующих языков. Выявлено, что наиболее частыми провокаторами коммуникативных неудач при межкультурном общении являются многозначные слова, межъязыковые омонимы, омофоны и собственное незнание инофоном иностранных слов.

Ключевые слова: межъязыковое интерференция, лексическая интерференция, коммуникативная неудача, межкультурное общение, межъязыковые омонимы, многозначное слово, омофон, инофон.

The article is devoted to the study of interlingual lexical interference in intercultural communication inciting the occurrence of communicative failures. Based on the examples taken from the texts of immigrant authors, certain communicative situations have been demonstrated. Within these situations clearly outlined lexical-semantic discrepancies between the contacting languages have been detected. It has been revealed that the most frequent instigators causing communicative failures in the intercultural communication are polysemantic words, interlingual homonyms, homophones, and the lack of inofon's foreign vocabulary.

Key words: interlingual interference, lexical interference, communicative failure, intercultural communication, interlingual homonyms, polysemantic word, homophone, inofon.

Сучасні лінгвістичні дослідження й інтенсивні міжмовні та міжкультурні контакти засвідчують, що мова є засобом репрезентації культури. Основна її функція – комунікативна, спрямована на взаємодію учасників спілкування та їх взаєморозуміння. Але не завжди можна порозумітися навіть у монокультурному середовищі, а щодо міжкультурного спілкування, то це широкосмагтабна проблема.

Е. Верещагін, В. Костомаров (1990) стверджують: «Дело в том, что даже владея одним и тем же языком, люди не всегда могут правильно понять друг друга, и причиной часто является именно расхождение культур» (с. 26).

При міжкультурному спілкуванні фігурує дві або більше мов, якими мовці намагаються висловити свої думки, наміри. При цьому один з комунікантів чи навіть обоє використовують іноземну мову, для того щоб спілкування відбулося і була досягнута комунікативна мета. У цьому випадку

спостерігається явище білінгвізму, або двомовності чи навіть багатомовності. В результаті, відбувається процес накладання однієї мови на іншу, нашарування мовних систем і взаємодія культур, що часто провокує комунікативні невдачі. Таке явище у лінгвістиці називається міжмовною інтерференцією.

Актуальність дослідження. У нашому дослідженні проаналізуємо особливості лексичного рівня міжмовної інтерференції, оскільки, вважаємо, що взаємодія мов найбільш помітна на лексичному рівні, тому що лексика формує основні вміння і навички комунікантів, при цьому лексико-семантичні розбіжності у мові здатні спричинити велику кількість комунікативних невдач при міжкультурному спілкуванні. Висунуте твердження намагатимемося довести, посилаючись на відібрані приклади із творів письменників-мігрантів, що, зауважуємо, є малодослідженим і особливо актуальним. Ці тексти репрезентують національно-культурну специфіку мови, її взаємовпливи. Вона відображається насамперед, у світобаченні та світосприйнятті героя-мігранта, білінгвала, інофона, оскільки авторське «Я» промовляє у кожному з них. Письменник-мігрант на основі власного досвіду художньо відображає реальні ситуації існування у міжпросторі, між мовами, між культурами.

Метою статті є дослідження особливостей лексичної інтерференції в ситуаціях міжкультурного спілкування, що провокує виникнення комунікативних невдач. Відповідно, **об'єктом дослідження** виступає явище міжмовної лексичної інтерференції. **Предметом дослідження** є лексична інтерференція як причина комунікативних невдач у текстах авторів-мігрантів.

Сучасний стан дослідження проблеми. Міжмовна інтерференція – явище складне, але цікаве. Дослідженням цієї проблеми займається багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них варто назвати такі прізвища: У. Вайнрайх, С. Абдигалиєв, Б. Бенедиктов, І. Вербицька, Е. Верещагін, І. Невмержицький, Т. Попова, С. Розанова, В. Розенцвейг, Н. Мечковська, С. Полуяхтова, Н. Федорова, Ю. Жлуктенко, С. Скрильник, М. Марціаш, О. Шаблій, Л. Семенюк, Ж. Ісаєва, А. Турчина.

Виклад основного матеріалу. Трактуючи термін міжмовної інтерференції, дослідники акцентують увагу на взаємовпливі мов при їх контакті. Зважаючи на обраний нами напрям дослідження, що ґрунтується на описі лінгвокультурного типу інтерферентних зв'язків, послуговуємося визначенням Н. Федорової (2010), яка трактує інтерференцію як «конфліктну взаємодію когнітивно-мовленнєвих механізмів, що проявляються у вторинної мовної особистості у вигляді відхилень від мовних, дискурсивних, соціокультурних норм однієї лінгвокультури під впливом іншої» (с. 3).

Інтерференція простежується на всіх рівнях мови: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Так, одні науковці виділяють фонетичний, лексичний і граматичний рівні інтерференції (Вайнрах, 2000), інші, крім названих, називають ще морфологічний, синтаксичний і словотворчий рівні (Мечковская, 1994). Акцентуючи увагу на комунікативних невдачах під час міжкультурного спілкування в контексті лінгвокультурної

інтерференції, найбільш вдалою, на нашу думку, є класифікація Н. Федорової (2010). Вона розрізняє такі рівні лінгвокультурної інтерференції: лінгвістичний, дискурсивний та соціокультурний.

Лінгвістичний рівень вміщає в себе усю рівневу мовну систему, а саме: фонетичний, лексичний і граматичний рівні.

Оскільки предметом нашого аналізу є лексична інтерференція, то основну увагу ми звертаємо на лексику та її трансформаційні кореляції у ситуаціях міжкультурного спілкування. Вона простежується у таких випадках: при незнанні іншомовних слів, вживанні їх у невластивому їм значенні, нерозрізненні семантики багатозначних слів, омонімів, запозичених слів, фразеологічних зворотів.

Комунікативні невдачі на лексичному рівні виникають через недостатнє володіння мовою спілкування. Незнання слів або ж вживання їх у невластивому їм значенні одразу вказує, що людина іноземець, незнайомиць. Так сталося із героєм твору Ш. Мьоллера «Viva Polonia», яким був сам автор, німець за походженням.

«Äh...bitte...eine piwnik».

«Wie bitte?»

«Haben Sie ...äh, piwo...nein...piknik...»

«Do you speak English?»

«Nun ja, ich spreche ein bisschen Englisch, aber ich würde lieber Polnisch sprechen, weil ich vor kurzem einen teuren Polnischkurs in Krakau an der Jegiellonen-Universität gemacht habe...»

«Aha, verstehe, Ihr Englisch ist wahrscheinlich noch schlechter als Ihr Polnisch, stimmt'es» (Möller, 2008, с. 93).

Недостатнє володіння мовцем польською мовою спричинило комунікативну невдачу. Прийшовши до магазину у Польщі, він хотів купити *piwnik*, тобто *напильник*, але не міг пригадати польський відповідник до цього слова. Тому він почав згадувати схожі за звучанням слова (*piwnik*, *piwo*, *piknik*), проте продавець так і не здогадався, що ж він хотів купити. Непорозуміння виникло також при запитанні, чому мовець не захотів перейти на англійську. Перебуваючи у Польщі і пройшовши курс польської, він намагався вдосконалювати свої знання та говорити цією мовою, продавець же сприйняв це, як ознаку того, що англійською він говорить ще гірше, ніж польською.

Am Regal hing ein Zettel:

«Sonntagsbrötchen im Sonderangebot: 5 Stück – 1 Euro». Ich schaute auf die Uhr. Es war Dienstag. Scheiße, dachte ich, aber was soll's, wer zu spät kommt, den bestraft das Leben. Für alle Fälle fragte ich die Verkäuferin jedoch, ob sie unter Umständen auch noch etwas Frischeres auf Lager habe... Die Verkäuferin wurde grün im Gesicht. «Diese Brötchen sind ganz frisch, sie heißen nur Sonntagsbrötchen, so wie sie Iwan heißen», blaffte sie mich an. «Na, hallo», sagte ich. «Das kann doch keiner wissen, dass Ihre Brötchen solche bescheuerten Namen tragen. In meinem Land tragen Brötchen keine Namen. Und Ihren rassistischen

Iwan-Vergleich weise ich entschieden zurück. Ich trage doch kein Schild um den Hals «Fünf Iwans zum Sonderpreis» oder so». (Kaminer, 2007, с. 25–26).

Мовець, росіянин за походженням, хотів зробити покупку у німецькому магазині. Його увагу привернула акція «5 недільних булочок за одне євро». Проте, він неправильно зрозумів поняття *Sonntagsbrötchen*.

Sonntagsbrötchen – це етнографічна реалія, назва традиційних булочок в Німеччині, тому для представника іншої культури, у нашому випадку для росіянина, вона незнайома. Керуючись набутими знаннями та на основі асоціацій, мовець, буквально перекладаючи компоненти складного слова, визначив, що це слово означає *недільні булочки*, а оскільки у календарі був уже вівторок, вирішив, що вони несвіжі і це його здивувало. Намагаючись з'ясувати у продавця, чи є у магазині свіжі булочки, викликав у неї роздратування. Замість того щоб пояснити мовцеві помилку, вона назвала його *Іваном*, тобто порівняла із стереотипним образом росіянина. Таке порівняння зумовило конфлікт, який і спричинив комунікативну невдачу, оскільки комунікація була перервана.

Через лексичну різноманітність слів та їх семантику у кожній мові існують слова, яким властиве явище полісемії, або багатозначності, тобто одне слово може мати кілька лексичних значень, які обов'язково пов'язані між собою певними відношеннями, лініями семантичного розвитку. Це мовне явище здатне спричинити проблеми у спілкуванні між представниками різних лінгвокультур, оскільки, вивчаючи іноземну мову, зазвичай, засвоюються спочатку основні значення слів, які і становлять активний словниковий запас мовця-інофона, що провокує комунікативні непорозуміння через використання у мовленні й інших, побічних значень одного і того ж слова, які є невідомими або недостатньо зрозумілими для іншомовного реципієнта.

«Jörg schrieb gerade an seiner Dissertation... Der endgültige Titel lautete: «Der Dativ in den polnischen Dialekten der Region um Rzeszów herum»...

Einmal begleitete ich ihn auf seiner Buchrecherche... «Schau mal!», rief er begeistert. «Ein Roman über den celownik – den Dativ!»

Als Jörg aus dem Geschäft kam, präsentierte er mir stolz seine Beute. Der Umschlag zeigte einen Detektiv mit Sonnenbrille und Pistole. Das Buch hieß: «Na celowniku. Powieść szpiegowska» (Möller, 2008, с. 65-66).

Комунікативне непорозуміння виникло внаслідок багатозначності слова *celownik*. Мовець знав слово *celownik* лише у значенні третього відмінка іменника – давального. Проте, воно є полісемічним і у цьому випадку означає *приціл*. Побачивши книгу, він вирішив, що це шпигунський роман про давальний відмінок, але ж насправді назву книги слід перекласти так: «Під прицілом. Шпигунський роман». Оскільки його товариш також недостатньо володів польською мовою, помилки він не зауважив.

Крім багатозначних слів, у кожній мові існують слова, які мають однакове звучання і часто навіть однакове написання, але зовсім різні значення. Такі слова називають омонімами.

Розрізняють повні й неповні омоніми. Серед неповних омонімів виокремлюють омофони, омографи, омоформи. Омофони – це слова, які

вимовляються однаково, але мають різні значення й написання. Ці слова часто спричиняють непорозуміння не тільки між представниками однієї мови, але й при спілкуванні людей із різних лінгвокультур. Наприклад:

«*Sag mal Beata, wie ist eigentlich dein Tipp für das Spiel, Deutschland-Polen?*»

«*Mein Typ? Groß und blond*»

«*Aha...Jaja, eine Hungrige denkt nur ans Essen*» (Möller, 2008, с. 189).

Комунікативна невдача виникла внаслідок існуючих у німецькій мові слів-омофонів *Tipp* (порада, прогноз) та *Typ* (тип людини), які виникли внаслідок наявності у цій мові довгих і коротких голосних. Комунікативної мети при цьому не було досягнуто, тому що адресат не розпізнав комунікативного наміру адресанта. Прагнучи почути прогноз футбольного матчу між Німеччиною та Польщею адресат, у нашому випадку це була Беата, відповідає, що їй подобаються високі та біляві хлопці.

Якщо попереднє непорозуміння виникло через існування омонімів у межах однієї мови, а саме німецької, то при міжкультурній комунікації часті непорозуміння виникають через **міжмовні омоніми**.

За визначенням І. Фаріон (2009): «Міжмовні омоніми – це слова різних мов, що збігаються або в основному збігаються (з огляду на фонетико-морфологічні та словотворчі особливості) за звучанням (формою), але відрізняються значенням» (с. 147). При цьому науковець наголошує, що: «... різниця супроти однаковості звучання – це згущений вияв окремішності кожної мовної системи на тлі спільнослов'янських закономірностей; це можливість кризь однаково форму побачити зовсім інший зміст; це, врешті, звукова омана, яка ніби навмисне приховує національно-мовні смисли, що властиві тільки тому, а не іншому народові» (Фаріон, 2002, с. 9). Таким чином, міжмовним омонімам характерна національно-культурна своєрідність, яка відрізняють одну мову від іншої, одну культуру від іншої.

Наприклад, М. Горські у романі-путівнику «*Gebrauchsanweisung für Deutschland*» дає корисні поради щодо вживання таких слів при спілкуванні.

Aber Vorsicht: Missverständnisse lauern überall. Fallen Sie nicht in Ohnmacht, wenn Ihnen ein deutscher Freund stolz seine Bohrmaschine zeigt. Er verwendet sie, um Locher in die Wand zu bohren, nicht in Zahne. Deutsche Zahnärzte benutzen einen Bohrer, nur russische Dentisten greifen zur bormaschine (Gorski, 1999, p. 26).

Так, німецьке слово *die Bohrmaschine* (Duden) означає *електричний прилад для свердління дір (у дереві, металі, камінні)*, тоді як український або російський його відповідник *бормашина* означає *зуболікарський апарат для свердління зубів* (Словник української мови, с. 218). У німецькій мові існує інше слово, яке найменше цей пристрій, а саме: *der Bohrer/Zahnbohrer*.

Нерозрізнення значень межимовних омонімів призводить до виникнення семантичних калёк – вживання у рідномовній фонетично-морфологічній і словотворчій оболонці чужого значення (Фаріон, 2009, с. 147). Це провокує порушення законів сполучуваності слів, а також спричиняє труднощі при перекладі.

Міжмовні омоніми називають ще фальшивими друзями перекладача. Наведемо приклади із творів письменників-мігрантів. Так, Ш. Мьоллер

називає такі: *konkurs* (змагання) – *der Konkurs* (банкрутство); *klamoty* (особисті речі) – *die Klamotten* (розм. одяг, мотлох); *gimnazjum* (гімназія, шкільні роки 7, 8, 9) – *das Gymnasium* (школа вищого ступеня, між основною школою і ліцеєм, шкільні роки 10, 11, 12, яка є підготовкою до вступу у вищий навчальний заклад); *liceum* (ліцей) – *das Lyzeum* (вища школа для дівчат); *pensja* (пенсія, щомісячна плата пенсіонерам) – *die Pension* (пенсія; пансіон (невеличкий готель)); *renta* (пенсія для інвалідів) – *die Rente* (пенсія); *frajer* (наївна людина) – *der Freier* (рідк. наречений); *alfons* (сутенер) – *Alfons* (чоловіче ім'я); *post* (піст) – *die Post* (пошта, поштове відділення); *butjerbrot* (хліб з маслом і ковбасою чи сиром) – *das Butterbrot* (хліб з маслом) (Möller, 2008, р. 67–68).

Як бачимо, у різних мовах однозвучні слова часто мають різне значення, а спричинено це, насамперед, взаємодією мов і культур і, як наслідок, масові запозичення, але інший спосіб життя, інші звичаї та традиції, закони, правила у суспільстві змінюють спосіб утворення слів, фонетичну та акцентуаційну інтерпретацію та семантику, що створює проблеми при міжкультурному спілкуванні.

Висновки. За результатами аналізу, можна стверджувати, що лінгвокультурна інтерференція виникає при контактуванні різних лінгвокультур, внаслідок чого простежується накладання мовних систем, лінгвокультурознавчих та соціокультурних елементів однієї культури на іншу, а це, в свою чергу, провокує збої у спілкуванні та комунікативні невдачі. Розрізняємо лінгвістичну, лінгвокраїнознавчу і соціокультурні інтерференції. Лінгвістична інтерференція проявляється на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях мови. Причина помилок на лексичному рівні – розбіжності в семантичних структурах слів у двох мовах. Багатозначні слова, міжмовні омоніми, омофони, запозичення найчастіше здатні проковувати комунікативні невдачі, тому що основною їх відмінністю є семантика, яка незнайома для інофона. Незнання іншомовних лексики теж перешкоджає успішному протіканню комунікативного процесу.

У подальшому дослідженні вважаємо за доцільне проаналізувати на основі прикладів із текстів письменників-мігрантів інші рівні лінгвокультурної інтерференції та виникнення внаслідок цього комунікативних невдач, щоб перевірити закономірність зроблених висновків.

Література

1. Верещагин, Е. М. (1990). *Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного*. Москва: Русский язык.
2. Мечковская, Н. Б. (1994). *Социальная лингвистика*. Москва: Аспект-Пресс.
3. Білодід, І. К. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови: в 11 т.* А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, & П. П. Доценко (Ред.). *Словник української мови*. (Т. 1. А–В, с. 218). Київ: Наукова думка.
4. Тимачев, П. В. (2005). *Лингвокультурная интерференция как коммуникативная помеха (На материале английского языка)*. (Дисс. канд. филол. наук). Волгоград.
5. Фаріон, І. Д. (2002). Оманливість омонімії. *Аудиторія*, Лютий 15–21, 9.
6. Фаріон, І. Д. (2009). *Мовна норма: знищення, пошук, відново*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
7. Федорова, Н. П. (2010). *Преодоление лингвокультурной интерференции в процессе обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов (на материале английского языка)*. (Автореф. дисс. канд. пед. наук). Восстановлено с <http://www.lunn.ru>.

8. *Duden Online-Wörterbuch*. Retrieved from <http://www.duden.de/suchen/dudenonline/Bohrmaschine>.
9. Fröhlich, A. (2012). *Meine russische Schwiegermutter und andere Katastrophen*. München: Knauer Verlag.
10. Gorski, M. (1999). *Gebrauchsanweisung für Deutschland*. München: R. Piper & Co.
11. Kaminer W. (2007). *Ich bin kein Berliner*. München: Goldmann.
12. Möller, S. (2008). *Viva Polonia. Als deutsche Gastarbeiter in Polen*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH.

References

1. Vereshchahyn, E. M. (1990). *Yazyk y kultura: Lynhvostranovedenye v prepodavanyy russkoho yazyka kak ynostrannoho*. Moskva: Russkiy yazyk.
2. Mechkovskaia, N. B. (1994). *Sotsyalnaia lynhvystyka*. Moskva: Aspekt-Press.
3. Bilodid, I. K. (Red.). (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy*: v 11 t. A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, & P. P. Dotsenko (Red.), *Slovyk ukrainskoi movy*. (T. 1. A–V, s. 218). Kyiv: Naukova dumka.
4. Tymachev, P. V. (2005). *Lynhvokulturnaia ynterferentsyia kak kommunykativnaia pomekha (Na materyale anhlyiskoho yazyka)*. (Diss. kand. fyloloh. nauk). Volhohrad.
5. Farion, I. D. (2002). Omanlyvist omonimii. *Audytoriia*, Liutyi 15–21, 9.
6. Farion, I. D. (2009). *Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova*. Ivano-Frankivsk: Misto NV.
7. Fedorova, N. P. (2010). *Preodolenye lynhvokulturnoi ynterferentsyy v protsesse obuchenyya ynostrannomu yazyku studentov neizykovykh vuzov (na materyale anhlyiskoho yazyka)*. (Avtoref. dis. kand. ped. nauk). Vosstanovleno s <http://www.lunn.ru>.
8. *Duden Online-Wörterbuch*. Retrieved from <http://www.duden.de/suchen/dudenonline/Bohrmaschine>.
9. Fröhlich, A. (2012). *Meine russische Schwiegermutter und andere Katastrophen*. München: Knauer Verlag.
10. Gorski, M. (1999). *Gebrauchsanweisung für Deutschland*. München: R. Piper & Co.
11. Kaminer W. (2007). *Ich bin kein Berliner*. München: Goldmann.
12. Möller, S. (2008). *Viva Polonia. Als deutsche Gastarbeiter in Polen*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH.